

Αθηνά-Μαρία Ρωμανίδου
Αρχαιολόγος, ΕΦΑΑΝΑΤ

Εγκατάσταση Μέσης Εποχής του Χαλκού στην Κάντζα Παλλήνης: Η ΜΕ ταφή και τα ευρήματα από τους λάκκους περίξ αυτής^{*,1}

Εισαγωγή

ΣΕ ΓΗΠΕΔΟ ΦΕΡΟΜΕΝΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ Κάντζα Εμπορική Α.Ε. (πρώην Κτήμα Καμπά), στην Κάντζα Παλλήνης, κατά τα έτη 2010-2012 αποκαλύφθηκε εγκατάσταση της Μέσης Εποχής του Χαλκού. Το εν λόγω γήπεδο, 315 περίπου στρεμμάτων, βρίσκεται στην περιοχή Κάντζα του δήμου Παλλήνης και ορίζεται Α από την Απική Οδό με τον σταθμό του προαστιακού σιδηροδρόμου στα ΝΑ, Δ από την οδό Λεονταρίου. Το κηρυγμένο νεώτερο μνημείο του εργοστασίου Καμπά όπως και το επίσης κηρυγμένο νεώτερο μνημείο του παλαιού σταθμαρχείου² (εικ. 1)³ βρίσκονται στο δυτικό τμήμα της έκτασης. Στο εν λόγω γήπεδο διενεργήθηκαν δοκιμαστικές τομές με τη βοήθεια μηχανικού εκσκαφέα και κατόπιν εγκρίσεως της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ανατολικής Απικής, με σκοπό την ανέγερση διώροφου κτηρίου μετά δύο υπογείων, επιφάνειας κάλυψης 59 στρεμμάτων.

Σε όλη την ερευνηθείσα έκταση, νεώτερες επικώσεις με σύγχρονα υλικά είχαν εναποτεθεί κατά τη διάρκεια κατασκευής μεγάλων έργων όπως η διάνοιξη της

* [Σ-02: 04-10-2018 17:40 / Ε-39]

1. Ευχαριστώ θερμά τη Δρ Ελένη Ανδρικού, Προϊσταμένη ΕΦΑΑΝΑΤ, τη Δρ Ελένη Μπάνου, Προϊσταμένη Εφορείας Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών, την κα Άννα Πλασσαρά, Αρχαιολόγο ΕΦΑΑΝΑΤ, τους συντηρητές Δήμητρα Ζντούκου και Δημήτρη Μπακλαβά και τους σχεδιαστές Ουρανία Ανδριανοπούλου, Riccardo di Lauro και Στεφανία Κέτσι για τη στήριξη και την εξαιρετική συνεργασία στο ανασκαφικό έργο μου, καθώς και όλους εκείνους που τα τελευταία 13 χρόνια με ακολουθούν στο ίδιο όνειρο και παραμένουν ρομαντικοί σε ό,τι πιστεύουν και πράττουν.

2. ΦΕΚ 85/Β/12-2-1996, ΦΕΚ 123/Α.Α.Π./3-6-2011.

3. Τοπογραφικό σχέδιο κάτοψης γηπέδου φερομένης ιδιοκτησίας Κάντζα Εμπορική Α.Ε. με τη θέση αρχαίων καταλοίπων (Εκπόνηση σχεδίου: Κάντζα Εμπορική Α.Ε./ ΕΦΑΑΝΑΤ, Τμήμα Αρχαιολογικών έργων και Συντήρησης Κτηριακών Εγκαταστάσεων, Πορτελάνου Έλλη-Κωνσταντίνα, τοπογράφος/αγρονόμος).

Απικής Οδού. Οι σύγχρονες αποθέσεις είχαν μεγαλύτερο πάχος στο δυτικό τμήμα του γηπέδου συγκριτικά με το ανατολικό, καθώς η είσοδος του γηπέδου βρίσκεται δυτικά παραπλεύρως της οδού Λεονταρίου. Παρόλο που σε όλη την έκταση όπως προαναφέρθηκε, διενεργήθηκαν αρχικά δοκιμαστικές τομές, σημειώνεται πως όλα τα ευρήματα πλην τριών κατασκευών, αποκαλύφθηκαν κατά τη διενέργεια της σωστικής ανασκαφής (εικ. 2) και στο ανατολικό τμήμα του γηπέδου όπου παρατηρήθηκε και το μικρότερο πάχος του στρώματος των σύγχρονων επικώσεων. Η έρευνα ολοκληρώθηκε σε δύο φάσεις, με την πρώτη να πραγματοποιείται παράλληλα με τη διενέργεια των δοκιμαστικών τομών το 2010 και τη δεύτερη το 2011 όταν και προχωρήσαμε σε περαιτέρω διάνοιξη του χώρου και σε εκτεταμένη σωστική ανασκαφή. Κατά τη δεύτερη φάση της έρευνας αποκαλύφθηκε το εύρος της ΜΕ εγκατάστασης αλλά και κατασκευές των Νεολιθικών Χρόνων ανατολικά αυτής. Το σύνολο της ερευνηθείσας έκτασης είναι 7800 τ.μ. εκ των οποίων 3.875 τ.μ. καταλαμβάνει η εγκατάσταση της Μέσης Εποχής του Χαλκού.

Η εγκατάσταση αποτελείται από μία οικία, στα νότια της οποίας ερευνήθηκαν έντεκα κατασκευές ενώ, στην υπόλοιπη έκταση περίξ της οικίας εντοπίστηκαν λάκκοι, ορύγματα, μία ταφή κι ένα κυκλικό δάπεδο (εικ. 3)⁴. Ομόφωνα τον Ιούλιο 2013 αποφασίστηκε από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο⁵ η διατήρηση και η ανάδειξη των κατασκευών της ΜΕ εγκατάστασης που σώζονται σε καλή κατάσταση. Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται σε μία ταφή, τρεις λάκκους-αποθέτες και στη θέση εντοπισμού ενός πιθόσχημου αγγείου, ευρήματα που εντοπίστηκαν στο δυτικό τμήμα της ΜΕ εγκατάστασης και ερευνήθηκαν κατά τη β' φάση της έρευνας το 2011.

Εγχυρισμός

Πλησίον της οικίας της εγκατάστασης και δυτικά αυτής, ερευνήθηκε εγχυρισμός που αποτελεί συνήθη πρακτική ενταφιασμού παιδιών εντός του οικισμού κατά τη συγκεκριμένη περίοδο⁶. Σε ωσειδές λάξευμα, διαστ. 1,65 x 1,10μ., σκαμμένο στο φυσικό υποκίτρινο αμμώδες έδαφος, εντοπίστηκε “intra muros” παιδική ταφή σε πίθο, προσανατολισμού ΒΔ-ΝΑ. Πλακοειδής λίθοι από τον μαλακό βράχο της περιοχής και αμμώδες χώμα είχαν χρησιμοποιηθεί ως κάλυψη του τάφου (εικ. 4)⁷.

4. Α.-Μ. Ρωμανίδου, «Εγκατάσταση της Μέσης Εποχής του Χαλκού στην Κάντζα Παλλήνης (πρώην Κτήμα Καμπά)», στον τόμο των πρακτικών *Συνέδριο Προϊστορικής Απικής*, Αθήνα 2015, υπό έκδοση και στο ΑΔ 67, 2012, Χρονικά Β1, Α. Πλασσαρά, 52-59.

5. Η Υ.Α. με υπαριθμ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΑΧ/157216/83101/10719/5041/ 2-09-2013.

6. Κ. Δημακοπούλου, «Θίβαι. Μεσοελλαδικός ταφικός πίθος», *ΑΑΑ* VIII, 1975, 25-28 και C. G. Nordquist, “Middle Helladic Burial Rites: Some Speculations”, in R. Haegg – G. Nordquist (eds.), *Celebrations of Death and Divinity in the Bronze Age Argolid*, Stockholm 1990, 35-41.

7. Εικόνα 4: (1) Θέση τάφου στον χώρο, (2 και 3) Πρώτα στάδια έρευνας του τάφου, (4) Σχεδιαστική αποτύπωση τάφου, κατόψεις και τομές.

Ο ταφικός πίθος τοποθετημένος εντός του λαξεύματος σε ύπια θέση, είχε στερεωθεί Β με λίθους, σώζεται σε ύψος 93 εκ. και έχει επίπεδη βάση ενώ, η διάμετρος της κοιλιάς του φτάνει τα 60 εκ. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο δυτικό τμήμα του λαξεύματος είχε διαμορφωθεί είδος «πατούρας» που θα εξυπηρετούσε πιθανότατα στην τοποθέτηση του αγγείου στο σημείο (εικ. 5).

Ο νεκρός είχε τοποθετηθεί μέσα στο αγγείο σε πλάγια δεξιά συνεσταλμένη στάση, με τα γόνατα έντονα λυγισμένα να ακουμπούν στη θωρακική κοιλότητα και το κρανίο προς το στόμιο του πίθου στα Β (εικ. 6). Τα μακρά οστά δεν ξεπερνούσαν σε μήκος τα 30 εκ., γεγονός που συνδυαστικά με τον τύπο του τάφου και τη θέση του στον χώρο ενισχύει την ερμηνεία του ως παιδική ταφή. Καθώς το σώμα του ταφικού πίθου στο σημείο της κοιλιάς έφερε πλήθος μολύβδινων συνδέσμων και σε όλη την επιφάνειά του παρατηρήθηκαν ρηγματώσεις, η έρευνα του τάφου πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια συντηρητή και διήρκεσε δύο ημέρες. Ο πίθος στερεώθηκε και αφαιρέθηκε τμηματικά, ενώ λόγω της κατάστασής του, δεν κατέστη εφικτή η ανάταξή του (εικ. 7). Η παρουσία μολύβδινων συνδέσμων στο σώμα του αγγείου καθώς επίσης και η απουσία του χείλους του, υποδεικνύουν δεύτερη χρήση του ως ταφικό. Τρία απολεπίσματα οψιανού εντοπίστηκαν στην επίκωση του τάφου⁸ και στα νότια του ταφικού πίθου ενώ δεν παρατηρήθηκε καμία διαφοροποίηση στο χώμα καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας.

Στη θέση του χείλους του πίθου που απουσίαζε, εντοπίσαμε δύο θραύσματα λεκανίδας που θα χρησίμευαν πιθανότατα ως κάλυμμά του. Δύο ακόμη θραύσματα της ίδιας λεκανίδας εντοπίστηκαν στο εσωτερικό του πίθου και πάνω από τα σκελετικά κατάλοιπα (εικ. 8). Πρόκειται για εισηγμένο αγγείο από την Αίγινα⁹, ύψους 20 εκ. με χείλος ελαφρώς έσω νεύον διαμέτρου 45,5 εκ. έχει επίπεδη βάση και σε όλη την επιφάνειά του εσωτερικά και εξωτερικά διατηρείται ερυθρή στίλβωση και λευκή γραμμική διακόσμηση. Το αγγείο σώζει κάτω από το χείλος δύο οριζόντιες κυλινδρικές λαβές, οριζόντια γλωσσοειδή απόφυση με οπή στο κέντρο της και οπή εκροής. Δεν σώζεται τμήμα της κοιλιάς και μιας εκ των δύο κυλινδρικών λαβών. Το πάνω μέρος του χείλους διακοσμείται από επάλληλες γραμμές λευκού χρώματος ενώ η επιφάνεια από τον λαιμό της λεκανίδας έως τις λαβές χωρίζεται με διπλές κάθετες γραμμές σε μετόπες που πληρούν ζεύγη διακόσμησης χιασί¹⁰ (saltires) επίσης λευκού χρώματος

8. Πρασινωπή άμμος με λεπτό χαλίκι, που αφαιρέθηκε κατά την κατασκευή του λαξεύματος της ταφής και στη συνέχεια σκέπασε τον ταφικό πίθο.

9. Anna Philippa-Touchais, "Les tombes intra-muros de l'Helladique Moyen à la lumière des fouilles de l'Aspis d'Argos", στον τόμο «Στα βήματα του Wilhelm VOLLGRAFF. Εκατό χρόνια αρχαιολογικής δραστηριότητας στο Άργος», *Πρακτικά του διεθνούς συνεδρίου που διοργανώθηκε από την Δ' ΕΚΠΑ και από τη Γαλλική Σχολή Αθηνών, 25-28 Σεπτεμβρίου 2003*, Αθήνα, 2013, 75-100 και Μ. Β. Cosmopoulos, "The Sanctuary of Demeter at Eleusis. The Bronze Age", I-II, The Archaeological Society of Athens Library, Athens 2014.

10. J. Caskey, "Excavations at Lerna 1956", *Hesperia* 26, 1957, pl. 42:a, 142-162.

(εικ. 9)¹¹. Σημειώνεται ότι στη μέχρι τώρα βιβλιογραφία δεν έχει καταγραφεί ίδιου τύπου αγγείο με λευκή διακόσμηση επί της ερυθρής σιλβωμένης επιφάνειάς του.

Πιθάρι

Σε απόσταση μόλις 5,20μ. δυτικά του εγχυτρισμού και ακολουθώντας τον ίδιο προσανατολισμό εντοπίσαμε πιθόσχημο αμαυρόχρωμο αγγείο¹², κάτω από τις αρόσεις καλλιέργειας του κτήματος Καμπά. Το μικρό πιθάρι ήταν τοποθετημένο σε λάξευμα που διανοίχτηκε στο μαλακό φυσικό έδαφος σε ύπια θέση. Πράσινο αμμοχάλικο με άλατα πληρούσε το εσωτερικό του, ενώ ίδιας σύστασης επίχωση ερευνήσαμε σε όλη την έκταση πέριξ του αγγείου. Η σπερέωση του αγγείου με τη βοήθεια συντηρητή κρίθηκε απαραίτητη πριν την απομάκρυνσή του από το λάξευμα (εικ. 10).

Το αγγείο ύψους 45 εκ. είναι χαρακτηριστικό της ΜΕ περιόδου ως προς τον τύπο και τη διακόσμηση. Φέρει δύο οριζόντιες γλωσσοειδείς αποφύσεις χαμηλά στην κοιλιά και πάνω από την επίπεδη βάση του, με οπή στο κέντρο τους ενώ, πάνω από το ύψος της βάσης ανάμεσα στις αποφύσεις φέρει σχεδόν κυκλική απόκρουση. Ο πηλός του είναι καστανέρυθρος με εγκλείσματα, τεφρός στο κέντρο εξαπίας της όπτησης. Το πιθόσχημο αγγείο αρχικά θεωρήθηκε αβαφές καθώς οι επικαθίσεις χώματος και αλάτων στην επιφάνειά του δεν μας επέτρεπαν να διακρίνουμε την αμαυρή διακόσμηση πάνω στο λευκό επίχρισμα. Δεν εντοπίστηκαν σκελετικά κατάλοιπα ή άλλα ευρήματα από το χώμα στο εσωτερικό του. Ακόμα και μετά τη συντήρηση του αγγείου η αμαυρόχρωμη διακόσμηση στην εξωτερική του επιφάνεια είναι ορατή μονάχα κατόπιν ψεκασμού με νερό εξαπίας των επικαθίσεων αλάτων ενώ και το εσωτερικό του αγγείο καλύπτεται από λευκή βαφή (εικ. 11)¹³. Αναλυτικότερα, η επιφάνεια του αγγείου καλύπτεται από λευκό επίχρισμα και χωρίζεται με κάθετες διπλές γραμμές σε ζώνες που διακοσμούνται εναλλάξ είτε με πλάγιες ζιγκ ζαγκ γραμμές που διασταυρώνονται, είτε με οριζόντιες γραμμές που δημιουργούν μετόπες με τριγωνικές κλεψύδρες και εσωκλείουν στενές γραμμές (hourglass triangles enclosing narrow lines)¹⁴.

Η σχεδόν κυκλική απόκρουση που εντοπίζεται ψηλότερα από τη βάση του αγγείου και συμμετρικά σε σχέση με τις γλωσσοειδείς αποφύσεις του, ίσως δημιουργήθηκε σκοπίμως και πριν την τοποθέτησή του στο λάξευμα. Εργαστηριακές αναλύσεις του χώματος από το εσωτερικό του πίθου ίσως μας δώσουν περαιτέρω πληροφορίες

11. Εικόνα 9: Λεκανίδα BE 8451.

12. S. Immerwahr, "The Neolithic and Bronze Ages", *The Athenian Agora*, Vol. XIII. Princeton, New Jersey. 1971, pl. 82. R. J. Buck, "Middle Helladic Mattpainted Pottery", *Hesperia* 33, 1964, pl. 41, 231-308.

13. Εικόνα 11: Πιθάρι BE 8450.

14. Β. Στάης, «Προϊστορικοί οικισμοί εν Αττική και εν Αιγίνη», *ΑΕ*, Αθήνα 1895, πίν. x:3, 193-254.

για τη χρήση του. Το γεγονός ότι το αμαυρόχρωμο πιθαράκι βρίσκεται στον ίδιο άξονα με την παιδική ταφή και σε μικρή απόσταση από αυτή γεννά το ερώτημα αν τα δύο αγγεία σχετίζονται με κάποιο τρόπο. Ίσως και η θέση του πήθου με το χείλος στραμμένο προς τα ανατολικά, αντικρυστά του ταφικού πήθου του εγχυτρισμού δεν είναι τυχαία και διερευνάται ο συσχετισμός τους.

Λάκκοι

Κατά τα έτη 2010-2011, στο δυτικό τμήμα της ΜΕ εγκατάστασης ερευνήθηκαν τρεις λάκκοι ελλειψοειδούς κάτοψης, οι Λάκκοι 1, 2 και 4 (εικ. 2, 3). Και οι τρεις λάκκοι έχουν διανοιχθεί στο μαλακό αμμώδες έδαφος και από το εσωτερικό τους ανασκάφηκε καστανή αργιλική επίκωση με πρασινωπή άμμο και μικρές κροκάλες.

Η μεταξύ των Λάκκων 1 και 2 απόσταση είναι μόλις 50 εκ. (εικ. 12) και η έρευνά τους απέδωσε πλήθος οστράκων ενώ, όπως προέκυψε από τη συντήρηση του υλικού οι λάκκοι είτε βρίσκονταν σε χρήση κατά την ίδια περίοδο είτε διανοίχθηκαν ο ένας αμέσως μετά την πλήρωση του άλλου (εικ. 13). Ένδειξη γι' αυτή τη διαπίστωση μας έδωσε η ανάταξη μινυακού αγγείου με τα όστρακά του να εντοπίζονται στην αδιατάρακτη επίκωση και των δύο λάκκων. Εντοπίσαμε κυρίως γκρίζα μινυακή τροχήλατη κεραμική καθώς και ερυθρά σπλβωμένα όστρακα, η συντήρηση των οποίων απέδωσε τμήματα αγγείων της ΜΕΙΙ περιόδου.

Αναλυτικότερα, συγκολλήθηκε από πολλά όστρακα ερυθρό σπλβωτό μόνωτο κύπελλο (Λάκκος 1) με χείλος ελαφρώς έξω νεύον (εικ. 14)¹⁵. Το κύπελλο φέρει κυλινδρική κάθετη λαβή που ξεκινά από την ακμή του χείλους και καταλήγει στην κοιλιά και η βάση του είναι επίπεδη. Στον ίδιο λάκκο βρέθηκαν άνω τμήμα γκρίζας μινυακής τροχήλατης φιάλης με κάθετη ταινιωτή λαβή¹⁶ που εκφύεται από τη βάση του λαιμού με διάμ. χείλους 34 εκ. καθώς επίσης και τμήμα τροχήλατης φιάλης με διάμ. χείλους 19 εκ. (εικ. 15)¹⁷. Τα δύο μινύεια αγγεία έχουν σώμα με λεπτά τοιχώματα και σιγμοειδές περίγραμμα, έξω νεύον χείλος τριγωνικής διατομής ενώ, έντριπτη είναι η εξωτερική και η εσωτερική τους επιφάνεια. Επιπλέον, η έρευνα του λάκκου απέδωσε λίγα χονδροειδή όστρακα και ελάχιστα εγχάρακτα.

Μινυακή κεραμική στην πλειοψηφία της συλλέξαμε και κατά την έρευνα του Λάκκου 2, από τη συντήρηση της οποίας προέκυψε τμήμα δίωτης φιάλης που σώζεται κατά το άνω τμήμα της¹⁸ με διάμ. χείλους 23 εκ. Πρόκειται για τροχήλατο

15. Εικόνα 14: Κύπελλο BE 8448.

16. Κ. Δημακοπούλου – Ν. Κόνσολα, «Λείψανα πρωτοελλαδικού, μεσοελλαδικού και υστεροελλαδικού οικισμού στη Θήβα», ΑΔ 30, 1975, Α', 44-89, πίν. 21-39.

17. Εικόνα 15: (1) Τμήμα φιάλης BE 8437, (2) Τμήμα φιάλης BE 8438.

18. H. Hansen, "The Prehistoric Pottery on the North Slope of the Acropolis", *Hesperia* 6, 1937, 539-570 και στο: H. Goldman, "Excavations at Eutresis in Boeotia", Cambridge, Mass., 1931.

αγγείο με λεπτά τοιχώματα, ελαφρώς γωνιώδες περίγραμμα και έξω νεύον χείλος τριγωνικής διατομής. Ταινιωτές κάθετες λαβές ξεκινούν από τη βάση του λαιμού του αγγείου και καταλήγουν στο μέσον της κοιλιάς. Από τον ίδιο λάκκο προέρχεται και τμήμα φιάλης με λεπτά τοιχώματα και γωνιώδες περίγραμμα που σώζει κάθετη ταινιωτή λαβή. Και τα δύο αγγεία ανήκουν στον γνωστό τύπο¹⁹ των υψίποδων γκρίζων μινυακών αγγείων και είναι κατασκευασμένα από λεπτόκοκκο πηλό (εικ. 16)²⁰. Ελάχιστα ήταν τα χονδροειδή όστρακα που εντοπίσαμε εντός του Λάκκου 2. Πήλινα σφονδύλια και θραύσμα από πόδι υψίποδου μινυακού αγγείου που εντοπίσαμε κατά την έρευνα της άροσης καλλιέργειας του Κτήματος Καμπά βόρεια των Λάκκων 1 και 2, προέρχονται πιθανότατα από τους ίδιους λάκκους.

Ένα ακόμη λάξευμα ελλειψοειδούς κάτοψης (Λάκκος 4) ερευνήθηκε πλησίον της οικίας της ΜΕ εγκατάστασης και στα ανατολικά των Λάκκων 1 και 2 (εικ. 2, 3). Ο αβαθής Λάκκος 4 σκαμμένος στο φυσικό έδαφος εντοπίστηκε όπως και η πλειοψηφία των ευρημάτων μας κάτω από την άροση καλλιέργειας του Καμπά και στο ενδιάμεσο τμήμα των δοκιμαστικών τομών που διενεργήθηκαν στο γήπεδο, χωρίς να έχει διαταραχθεί η επίχυσή του (εικ. 17). Μία καλαθόσχημη φιάλη²¹ με σχεδόν σφαιρικό σώμα, εντοπίστηκε ανεστραμμένη και αποτελεί το μοναδικό εύρημα του λάκκου (εικ. 18). Φέρει ίχνη στίλβωσης και κηλιδώσεις που μαρτυρούν φωτιά στην εξωτερική της επιφάνεια, λαβή κυλινδρική στερεωμένη πάνω στο χείλος και βάση επίπεδη. Συγκολλημένη και συμπληρωμένη κατά τόπους (εικ. 19)²².

Παρά το γεγονός ότι έχουμε γνωστές θέσεις και ευρήματα των ΜΕ χρόνων στην Αττική και στα Μεσόγεια²³, οι Λάκκοι 1, 2 και 4 μαζί με τον εγχυτρισμό και το μικρό πιθάρι που εντοπίσαμε εντός της εγκατάστασης της Μέσης Εποχής του Χαλκού, αποτελούν κλειστά σύνολα, ασφαλώς στρωματογραφημένα, με αδιατάρακτες επιχώσεις, χρονολογούνται σαφώς στην πρώιμη ΜΕΙΙ περίοδο και εμπλουτίζουν τις γνώσεις μας αναφορικά με τη συγκεκριμένη περίοδο.

Παρά τις επάλληλες σύγχρονες αποθέσεις στο γήπεδο και την προγενέστερη αυτών καλλιέργεια του αμπελώνα, τα ερευνηθέντα αρχαιολογικά κατάλοιπα διατη-

19. O. Dickinson, *The Origins of the Mycenaean Civilization*, SIMA 49, Göteborg, 1977, 19-23.

20. Εικόνα 16: (1) Τμήμα φιάλης BE 8439, (2) Τμήμα φιάλης BE 8436.

21. Κ. Σαρρή, «Η μεσοελλαδική κεραμική του Ορχομενού της Βοιωτίας από τις ανασκαφές 1903-1905», στο: Γ. Κορρές-Ν. Καραδήμας (κ.ά.), «ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΡΡΙΚΟΣ ΣΛΗΜΑΝ», *Εκατό έτη από τον θάνατό του. Ανασκόπηση και προοπτικές. Μύθος – Ιστορία – Επιστήμη*, Αθήνα 2012, 142-151.

22. Εικόνα 19: Φιάλη BE 8447.

23. Γ. Βενιέρη, «Νέα στοιχεία για την κατοίκηση στη νότια πλευρά της Ακρόπολης των Αθηνών κατά τη μεσοελλαδική περίοδο: ευρήματα από την ανασκαφή στο οικόπεδο Μακρυγιάννη» και Ό. Κακαβογιάννη – Κ. Ντούνη, «Η Μεσοελλαδική εποχή στη νοτιοανατολική Αττική» στο: Anna Philippa-Touchais, G. Touchais, S. Voutsaki & J. C. Wright (επιμ.), "Mesohelladika. La Grèce continentale au Bronze Moyen", *BCH Suppl.* 52, Athens 2010, 187-198-210. Μ. Παντελίδου, *Προϊστορικά Αθήναι*, Αθήνα, 1975. Δ. Ρ. Θεοχάρης, «Εκ της προϊστορικής Βραυρώνας», *ΠΛΕ* 1950, 188-193.

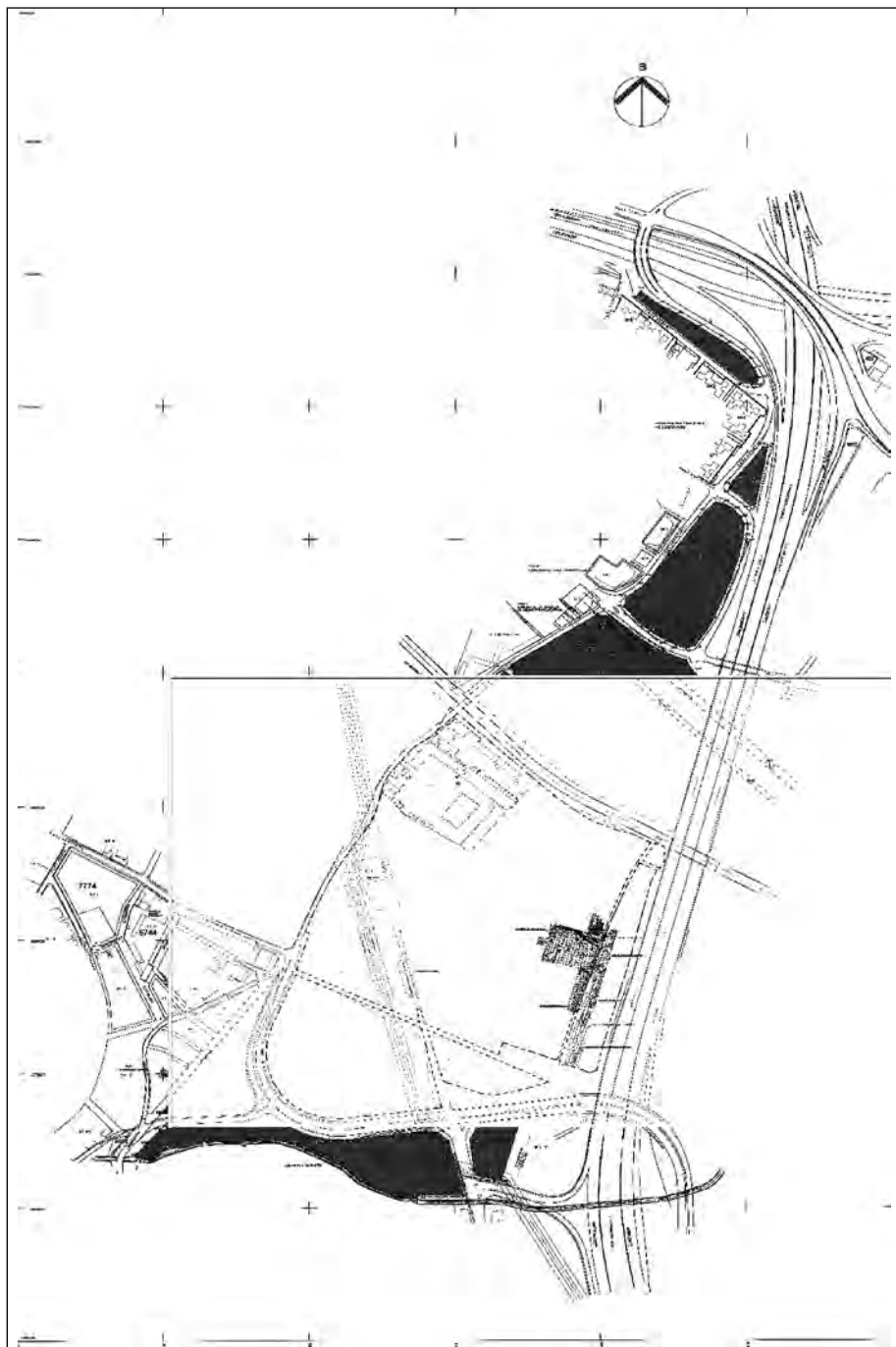
ρήθηκαν σε εξαιρετική κατάσταση. Σε αυτό συνέβαλε κατά πολύ και η ίδια η γεωλογία του εδάφους της περιοχής καθώς για την εγκατάσταση επιλέχθηκε μια φυσικά διαμορφωμένη πεδιάδα των Μεσογείων στα νότια του λόφου Λεβίδι, θέση όπου η παρουσία του νερού είναι βεβαιωμένη ήδη από τη Νεολιθική περίοδο. Σε όλη την έκταση που ερευνήθηκε, το φυσικό έδαφος που λαξεύθηκε για την κατασκευή των λάκκων είναι μαλακό, είτε εντελώς αμμώδες, είτε με αμμοχάλικο και άλατα ενώ, όπου εντοπίστηκε ο μαλακός βράχος ήταν εξαιρετικά εύθρυπτος και διατηρούσε έντονη υγρασία. Ποτάμιες υπερχειλίσεις κατεύθυνσης ΒΔ-ΝΑ εντοπίστηκαν σε όλη την έκταση της εγκατάστασης ενώ, και ο μαλακός βράχος ακολουθούσε την ίδια διεύθυνση. Η επιλογή της θέσης από τους ανθρώπους των Μεσοελλαδικών χρόνων σίγουρα δεν ήταν τυχαία.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, στα δυτικά του γηπέδου και κατά την κατασκευή υπόγειας καλωδιακής γραμμής υψηλής τάσης κατά μήκος της οδού Λεονταρίου, παρατηρήσαμε την ίδια γεωμορφολογία εδάφους. Αμμοχάλικο και κατά τόπους μικρού μεγέθους βότσαλο που συνδυάζεται εναλλάξ με μαλακό βράχο και αμμώδεις στρώσεις, ακολουθούν την ίδια διεύθυνση με τα στρώματα του γηπέδου. Η παρουσία νερού στον χώρο που εντοπίστηκαν οι αρχαιότητες και η αμμώδης σύσταση του εδάφους που μαζί με το αμμοχάλικο λεπούργησαν αποστραγγιστικά, βοήθησαν στην καλή διατήρηση των ευρημάτων μας. Τα αγγεία των λάκκων σε συνδυασμό με τα ευρήματα των κατασκευών της προϊστορικής εγκατάστασης, καθιστούν τη θέση ιδιαίτερα σημαντική και συμβάλουν στην κατανόηση της ΜΕΙΙ περιόδου της Αττικής.

Abstract / Summary

Middle Bronze Age settlement at Kantza, Pallini: The MH burial and the findings from the pits around it.

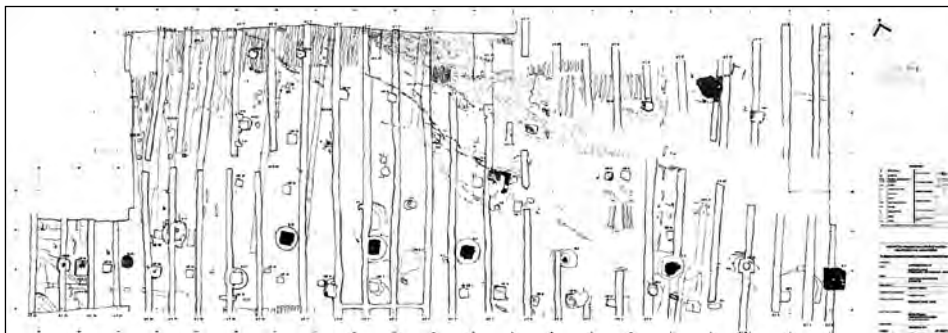
During an excavation research (2010-2012) that took part in the property of “Kantza Commercial S.A.”, in the former Campas winery in Kantza, Pallini, a settlement of the Middle Helladic period was discovered. The present article concerns the findings and the pottery, specifically pits, a pithos and a pithos burial, which were revealed during the salvaged excavation in the northern part of the MH settlement. The presence of pottery and obsidian, placed inside, demonstrates trade contacts with the mainland, Aegina and Cyclades and gives us important information about the inhabitants of the early Middle Bronze Age and their way of living.

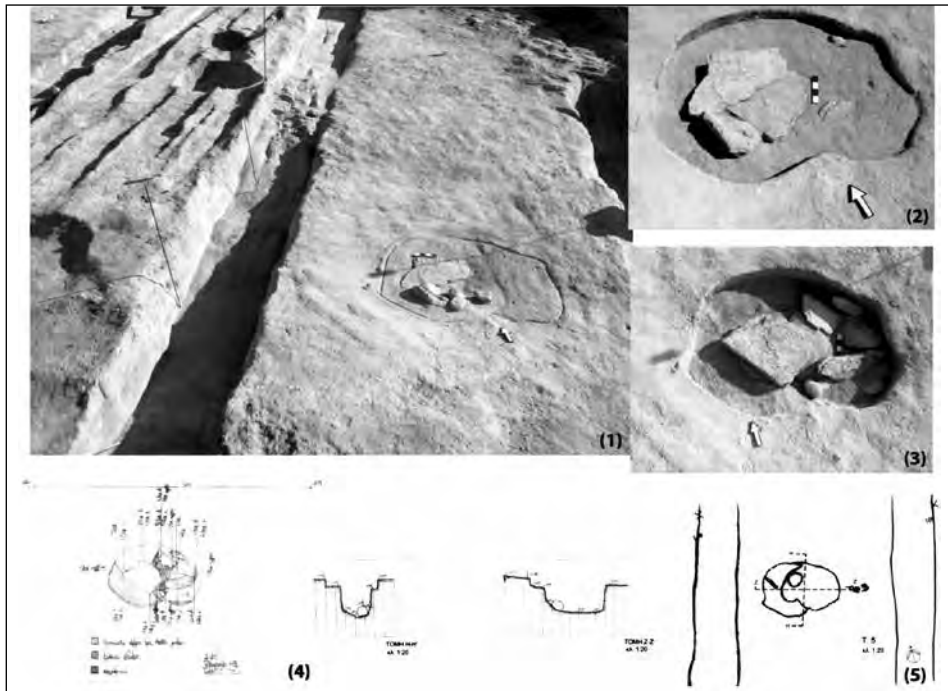
*Εικ. 1. Τοπογραφικό γυπέδου (πρώην Κτήμα Καμπά)
με θέση ανασκαφικής έρευνας.*

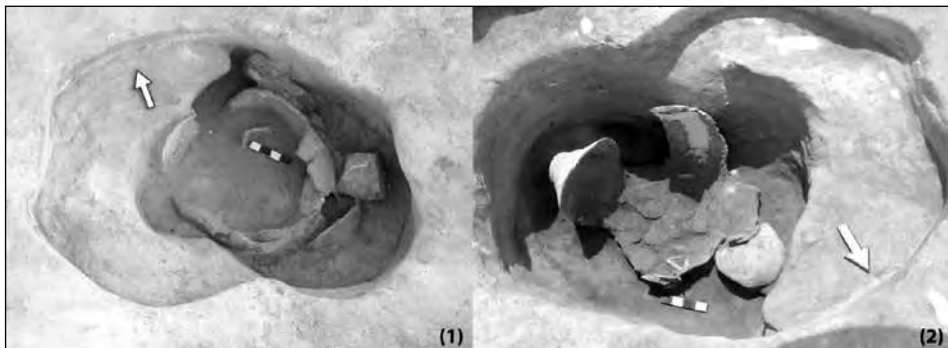
Εικ. 2. Εγκατάσταση ΜΕΧ (αεροφωτογραφία 2013).

Εικ. 3. Εγκατάσταση ΜΕΧ, σχεδιαστική αποτύπωση, κάτοψη.

Εικ. 4. Εγχυτρισμός.

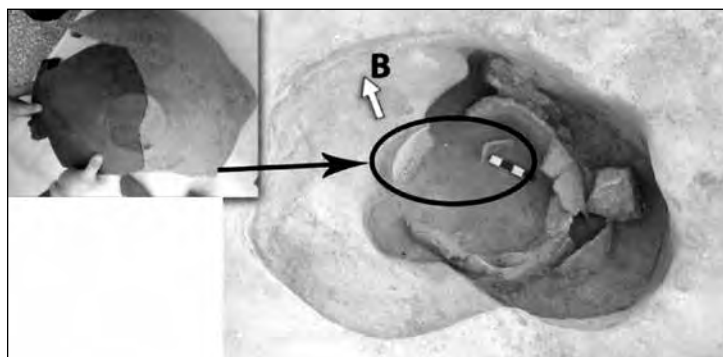
Εικ. 5. Εγχυτρισμός κατά την έρευνα, «πατούρα» στο δυτικό όριο λαξεύματος.

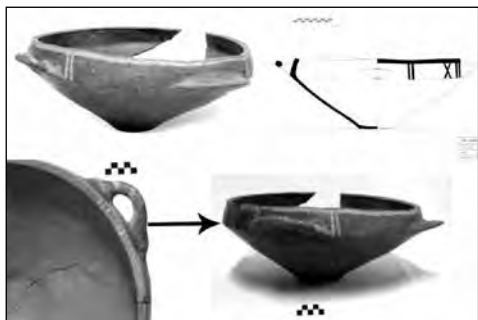
Εικ. 6. Εγχυτρισμός, ταφικός πίθος με σκελετικά κατάλοιπα.

Εικ. 7. Εγχυτρισμός, ταφικός πίθος με μολύβδινους συνδέσμους.

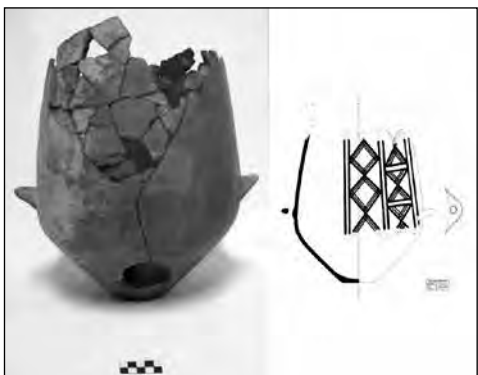
Εικ. 8. Εγχυτρισμός, τμήματα της λεκανίδας "in situ".

Εικ. 9. Ευχυτρισμός, η λεκανίδα ΒΕ 8451.

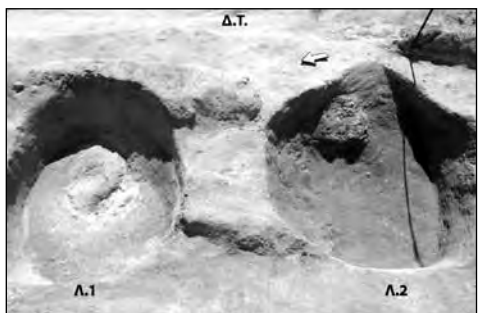
Εικ. 10. Αμαυρόχρωμο πιθάρι "in situ".

Εικ. 11. Το αμαυρόχρωμο πιθάρι ΒΕ 8450.

Εικ. 12. ΜΕ εγκατάσταση, οι Λάκκοι 1 και 2 κατά την έρευνά τους.

Εικ. 13. Οι Λάκκοι 1 και 2 μετά την έρευνά τους.

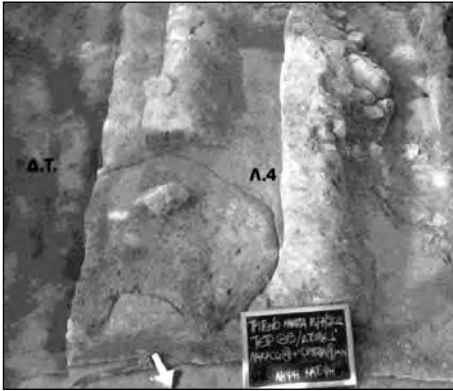
Εικ. 14. Κύπελλο Λάκκου 1, ΒΕ 8448.

Εικ. 15. Μιννακές φιάλες του Λάκκου 1 και συνανήκοντα όσρακα.

Εικ. 16. Μιννακές φιάλες του Λάκκου 2.

Εικ. 17. Λάκκος 4 πριν την έρευνά του.

Εικ. 18. Λάκκος 4, φιάλη "in situ".

Εικ. 19. Λάκκος 4, καλαθόσχημη φιάλη, ΒΕ 8447.

Βιβλιογραφία

- Γ. Βενιέρη, «Νέα στοιχεία για την κατοίκηση στη νότια πλευρά της Ακρόπολης των Αθηνών κατά τη Μεσοελλαδική περίοδο: ευρήματα από την ανασκαφή στο οικόπεδο Μακρυγιάννη», στο: Anna Philippa-Touchais κ.ά. 2010, 187-198.
- Κ. Δημακοπούλου, 1975. «Θίβα. Μεσοελλαδικός ταφικός πύθος», *ΑΑΑ* VIII, 25-28.
- Κ. Δημακοπούλου – Ν. Κόνσολα, 1975. «Λείψανα πρωτοελλαδικού, μεσοελλαδικού και υστεροελλαδικού οικισμού στη Θίβα», *ΑΔ* 30, Α', 44-89, πίν. 21-39.
- Δ. Ρ. Θεοχάρης, «Εκ της προϊστορικής Βραυρώνας», *ΠΑΕ* 1950, 188-193.
- Ό. Κακαβογιάννη – Κ. Ντούνη, 2010. «Η Μεσοελλαδική εποχή στη νοτιοανατολική Αττική», στο: Anna Philippa-Touchais κ.ά. 2010, 198-210.
- Μ. Παντελίδου, *Προϊστορική Αθήνα*, Αθήνα, 1975.
- Α.-Μ. Ρωμανίδου, «Εγκατάσταση της Μέσης Εποχής του Χαλκού στην Κάντζα Παλλήνης (πρώην Κτήμα Καμπά)», στον τόμο των πρακτικών *Συνέδριο Προϊστορικής Αττικής*, Αθήνα 2015, υπό έκδοση.
- Κ. Σαρρή, «Η μεσοελλαδική κεραμική του Ορχομενού της Βοιωτίας από τις ανασκαφές 1903-1905», στο: Γ. Κορρές-Ν. Καραδήμας (κ.ά.), «*ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΡΡΙΚΟΣ ΣΛΗΜΑΝ*», *Εκατό έτη από τον θάνατό του. Ανασκόπηση και προοπτικές. Μύθος – Ιστορία – Επιστήμη*, Αθήνα 2012, 142-151.
- Β. Στάης, «Προϊστορικοί συνοικισμοί εν Αττική και Αιγίνη», *ΑΕ* 1895, 193-264.
- Ρ. J. Buck, "Middle Helladic Mattpainted Pottery", *Hesperia* 33, 1964, 231-308.
- J. Caskey, "Excavations at Lerna 1955", *Hesperia* 25, 1956, 147-173.
- J. Caskey, "Excavations at Lerna 1956", *Hesperia* 26, 1957, 142-162.
- Μ. Β. Cosmopoulos, "The Sanctuary of Demeter at Eleusis. The Bronze Age", I-II, The Archaeological Society of Athens Library, Athens, 2014.
- Ο. Dickinson, *The Origins of the Mycenaean Civilization*, *SIMA* 49, Göteborg, 1977.
- Η. Goldman, "Excavations at Eutresis in Boeotia", Cambridge, Mass., 1931.
- Η. Hansen, "The Prehistoric Pottery on the North Slope of the Acropolis", *Hesperia* 6, 1937, 539-570.
- Σ. Immerwahr, "The Neolithic and Bronze Ages", *The Athenian Agora*, Vol. XIII. Princeton, New Jersey, 1971.
- Γ. C. Nordquist, "Middle Helladic Burial Rites: Some Speculations", in R. Haegg – G. Nordquist (eds.), *Celebrations of Death and Divinity in the Bronze Age Argolid*, Stockholm 1990, 35-41.
- Anna Philippa-Touchais, G. Touchais, S. Voutsaki & J. C. Wright (επιμ.), "Mesohelladika. La Grèce continentale au Bronze Moyen", *BCH* Suppl. 52, Athens 2010.